

ΜΙΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΚΛΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἡ ἀνὰ χειρὰς μελέτη ἐντάσσεται κυρίως στήν περιοχὴ τῆς μεθοδολογίας, τόσο ὑπὸ τὴν αὐστηρή (κανονιστικὴ ὡς ἀρχή) ὅσο καὶ ὑπὸ τὴν σχετικιστικὴ (ἐφαρμοστέα σὲ εἰδικὲς περιπτώσεις συναρμογῶν) σημασία τοῦ ὅρου. Πιο εἰδικά, στοχεύει στὸ νὰ καταθέσει μίαν ἰδιότυπη μεθοδολογικὴ πρόταση προσέγγισης τῶν κειμένων τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Πρόκλου. Στὴν διευρυμένη ἐκδοχὴ τῆς θεωρούμενης καταρχὰς ἡ πρόταση, ἀναφέρεται στὸ πῶς μποροῦν νὰ καταταγοῦν οἱ ἔννοιες ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ φιλόσοφος μὲ μίαν λογικὴ ἀκολουθία ἢ ὀργανικὴ διαδοχὴ, ὅχι δηλαδὴ ὡς ἓνα ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ ποὺ ἔχει συνταχθεῖ μὲ μίαν ἀλφαβητικὴ παράθεση λημμάτων. Ὡς κριτήριον λαμβάνουμε δύο παράγοντες, ἓναν γενικὸ καὶ ἓναν εἰδικό. Γενικὸς εἶναι τὸ ἴδιο τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Πρόκλου καὶ οἱ θεωρητικὲς δεσμεύσεις ποὺ τὸ περιεχόμενό του ὑποχρεωτικὰ θέτει σ' ἓναν ἐρευνητὴ. Πρόκειται γὰρ τὴν ἐπιστημολογικὴ ἐκείνη παράμετρο ποὺ ὀρίζει καθολικὲς κανονιστικὲς ἀρχές, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀπαράβατες σὲ ὅποια ἐπιμέρους περιοχὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματός του καὶ ἂν ἐφαρμόζονται. Εἰδικὸς εἶναι τὸ ἰδιαίτερο περιεχόμενο ποὺ ἔχουν οἱ ἔννοιες τὶς ὁποῖες ἐξετάζουμε σὲ μίαν συγκεκριμένη ἐρευνητικὴ ἀπόπειρά μας. Στὰ ἔργα τοῦ Πρόκλου, τὰ δύο αὐτὰ κριτήρια συνάπτονται ἀμοιβαῖα στὸ πλαίσιο μιᾶς εὐρύτερης θεωρητικῆς προσέγγισης ποὺ θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ὀλιστικὸ μοντέλο, τὸ ὁποῖο τηρεῖται αὐστηρὰ στὸ σύνολο τῶν πραγματειῶν του. Τὸ γενικὸ φωτίζει καὶ ἐρμηνεύει τὴν κατεύθυνση τοῦ εἰδικοῦ. Λειτουργεῖ ἀπέναντί του σὲ μόνιμη κλίμακα κανονιστικά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ εἰδικὸ ἐπικυρώνει ἐκεῖνες τὶς ἀρχές τοῦ γενικοῦ ποὺ ἔρχονται νὰ ἐφαρμοσθοῦν στὴν οἰκεία του ἰδιαίτερη περιοχὴ. Τὸ ζήτημα, λοιπόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διαμορφώνεται ὁ ἐρευνητικὸς στόχος μας εἶναι τὸ πῶς θὰ συγκροτούσαμε τὶς προϋποθέσεις, μέσα ἀπὸ μίαν λογικὴ –μὲ βάση τὶς ἀρχές τοῦ Πρόκλου– κατάταξη τῶν ἐννοιῶν του, νὰ θεμελιώσουμε καὶ νὰ ἀναπτύξουμε

μία θεωρία περί Ἐνολογίας καὶ περί Μεταφυσικῆς¹. Ἐπιπλέον, νὰ ἐξετάσουμε ἂν ἡ ἐν λόγῳ θεωρία, στὸν ἐκάστοτε μικρόκοσμο ποὺ ἐφηρμοσμένως διαμορφώνεται, ἔχει συνεκτικὴ δομή, δηλαδή ἂν συγκροτεῖται μὲ διαδοχικὰ καὶ χωρὶς κενὰ ἀρθρώσεις. Πὰ νὰ φέρουμε σὲ πέρας ἕναν τέτοιον θεωρητικὸ σκοπὸ, θὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν μέθοδο μιᾶς κατὰ κάποιον τρόπο γενετικῆς ἀπορροῆς. Θὰ ἐξετάσουμε, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν κατάταξη ποὺ θὰ ἐπιλέξουμε, τὸ κατὰ πόσον ἡ ἐκάστοτε προηγούμενη ἔννοια ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς ἀμέσως ἐπόμενῆς τῆς. Καὶ ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου, τὸ κατὰ πόσον ἡ ἐκάστοτε ἐπόμενη ἀποτελεῖ τὴν ἀπορροϊκὴ ἀνάπτυξη τῆς προηγούμενῆς τῆς. Τὴν ἐν λόγῳ μέθοδο θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ἐφαρμόσουμε στὸ πλαίσιο μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας ἔννοιας, ἡ ὁποία, λόγῳ τῶν πολλαπλῶν σημασιῶν τῆς, ἐντάσσεται σὲ πλείστες θεωρητικὰς ἐνότητες καὶ κάθε φορὰ προσλαμβάνει, ἢ προσδίδει, μία ἰδιαίτερη λειτουργία θεμελιώσεων καὶ ἀναφορῶν κατὰ τὴν συγκρότηση ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ συλλογισμοῦ. Ἐρευνητικὸς στόχος μας εἶναι νὰ δείξουμε ὅτι ὅλες οἱ ἐπιμέρους σημασίες τῆς ἔννοιας ποὺ θὰ ἐξετάσουμε ἀνήκουν στὴν ἴδια γενικότερη ἐνότητα καὶ ὅτι ἐκφράζουν τὶς ἐξειδικεύσεις τῆς. Μὲ ἄλλους ὅρους, ὅτι συγκροτοῦν μαζί τῆς τὴν σχέση «ἐν-πλήθος», ἡ ὁποία ἀντανακλᾷ σὲ μείζονα βαθμὸ ὅ,τι θὰ ὀριζόταν ὡς συνεκτικὸ καὶ ὀλοτελὲς σύστημα. Παράλληλα, ὅτι μποροῦν νὰ δείξουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο, στὸ ἔργο τοῦ Πρόκλου, λειτουργεῖ ὡς νομοθετικὴ ἀρχὴ τὸ τριαδικὸ σχῆμα τῆς ἀνάπτυξης-συγκρότησης τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου «μονή - πρόοδος - ἐπιστροφή», τὸ ὁποῖο ἕως ἑναν συγκεκριμένο βαθμὸ ἐφαρμόζεται καὶ στὸν φυσικόν². Ἡ ἔννοια ποὺ ἐπιλέγουμε εἶναι ἡ «ένωσις», ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴν ἀνώτατη μορφή συνοχῆς τοῦ μεταφυσικοῦ

1. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν θεωρία περί Ἐνολογίας γενικότερα στὸν Νεοπλατωνισμό, πβ. R. SCHÜRMANN, *L'hénologie comme dépassement de la métaphysique*, *Les études philosophiques*, 3, 1982, σσ. 331-350. Στὰ ὅρια τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς καὶ κυρίως στὸν Πρόκλο, ἡ Ἐνολογία περιλαμβάνει τὶς θεωρίες περί τοῦ Ἐνὸς καὶ περί τῶν ἐνάδων καὶ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἡ θεωρία περί τῶν κορυφαίων ἐκείνων θεολογικῶν πραγματικοτήτων - ζητημάτων ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρώπινη νόηση καὶ κατὰ θεωρητικὴ καὶ μόνον οἰκονομία μποροῦν νὰ ὑπαχθοῦν σὲ ἐννοιολογικὰ κατηγοριακὰ σχήματα. Πρόκειται γιὰ τὴν συνθήκη τῆς ἀπόλυτης ἢ ριζικῆς ὑπερβατικότητας. Πβ. E. BRÉHIER, *L'idée du néant et le problème de l'origine radicale dans le néoplatonisme grec*, *Études de philosophie antique*, Paris, 1948, σσ. 248-283.

2. Ἀναφορικὰ μὲ τὸ τριαδικὸ παραγωγικὸ σχῆμα «μονή - πρόοδος - ἐπιστροφή» στὸν Πρόκλο, πβ. τὴν πραγματεία του *Στοιχείωσις θεολογική*, 25-39, 28, 21-42, 7. Πβ. E. R. DODDS, *Proclus. The Elements of Theology*, Oxford, 1963², σσ. 212-223. J. TROUILLARD, *L'Un et l'âme selon Proclus*, Paris, Les Belles Lettres, 1972, σσ. 78-106. *La mystagogie de Proclus*, Paris, Les Belles Lettres, 1982, σσ. 53-91. W. BEIERWALTES, *Proklos, Grundzüge seiner Metaphysik*, Frankfurt am Main, 1979², σσ. 118-163. Τὸ ἐν λόγῳ σχῆμα θεμελιώνει τὸ καθεστὼς τῆς αἰτιότητας, «προστατεύει» τὸν μονισμό καὶ ἀναδεικνύει τὸ πῶς τὸ ἐκάστοτε παραγόμενο ὁδεύει στὸ ὄντολογικὸ πλήρωμα ποὺ προσιδιάζει στὴν ὑπόστασή του, εὐρισκόμενο σὲ ἀμεσες ἢ ἑμμεσες συνάφειες μὲ τὶς ὑπόλοιπες ὀντότητες.

κόσμου και την αμοιβαιότητα που διέπει τις οντότητες που έμπεριέχονται στο πλαίσιό του. Πρόκειται για μία έννοια την οποία ο Πρόκλος εφαρμόζει σε όλα τα επίπεδα του κόσμου αυτού, προκειμένου κυρίως να δείξει ότι δεν υπάρχουν χάσματα ανάμεσα στις καταστάσεις που έχουν απόλυτη ταυτότητα με τον εαυτό τους και σε εκείνες που διέπονται από διακρίσεις και ότι οι δεύτερες συνιστούν τις μετεξελίξεις των πρώτων σε κατώτερες μορφές ύπαρξης. Με την μελέτη των επιμέρους περιπτώσεων παρουσίας της έννοιας αυτής, θα παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος συγκροτεί, ως προς πλείστα επίπεδα θεώρησης, τον μεταφυσικό κόσμο και διαμορφώνει στο έσωτερικό του τους όρους για την παραγωγή του κόσμου της αίσθητης εμπειρίας. Θα υποστηρίξουμε, λοιπόν, ότι η «ένωσις» προσφέρει ασφαλή δεδομένα, για να κατανοήσουμε όρισμένες από τις αρχές που επιλέγει και εφαρμόζει ο σχολάρχης της Ακαδημίας, προκειμένου να αναδείξει την δομή του φιλοσοφικού συστήματός του και τους γενικότερους θεωρητικούς στόχους που προτίθεται να φέρει σε πέρας. Θα εντάξουμε λοιπόν τα εδάφια στα οποία χρησιμοποιείται ή εν λόγω έννοια σε γενικότερες κατηγορίες και θα τα κατατάξουμε μ' έναν τρόπο που θα αποτυπώνει τα επίπεδα από τα οποία διέρχεται ο στοχασμός του νεοπλατωνικού φιλοσόφου με καταγωγικό τρόπο, από τα ανώτερα προς τα κατώτερα ή από τα έχοντα μείζονα υποχρεωτικότητα έναντι των υπολοίπων που απορρέουν εξ αυτών. Παράλληλα, θα μας δοθεί ή ευκαιρία να κατανοήσουμε τον πολυσήμαντο και όχι τον μονοσήμαντο χαρακτήρα που έχει μία έννοια στο σύστημα του Πρόκλου, τη δυνατότητά της να προσαρμόζεται σε ποικίλα θεωρητικά πεδία και να περιγράφει, με εκπλήσσοντα στις διακλαδώσεις τρόπο, πλείστες, γενικές ή ειδικές, οντολογικές κυρίως, καταστάσεις.

Α. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ - Η ΚΑΘ' ΕΑΥΤΗΝ ΕΝΩΣΙΣ

Από το σύνολο των γενικών κατηγοριών πρώτη τοποθετούμε την ανωτέρω, ή οποία αναφέρεται στην οντολογική ύφή της ένωσης, στην καθεαυτότητά της και ανεξάρτητα από οιαδήποτε προσέγγισή της. Ο Πρόκλος προσδίδει σαφή προτεραιότητα στην Οντολογία, και μάλιστα υπό την μεταφυσική έκδοχή της, έναντι της Γνωσιολογίας. Βεβαίως δεν παραθεωρεί την συμβολή της ανθρώπινης συνείδησης στην αντικειμενική συγκρότηση του γνωστικού προϊόντος. Υποστηρίζει, όμως, την θέση ότι η ιδιαίτερη ύφή του μεταφυσικού κόσμου και του κόσμου της αίσθητης εμπειρίας ορίζουν κανονιστικά τον τρόπο με τον οποίο θα κινήθουν τα γνωστικά κέντρα-δυνάμεις του ανθρώπου, προκειμένου να

ἐρευνήσουν τὸ περιεχόμενό τους³. Δὲν θὰ τεθοῦμε ἐκτὸς θεωρητικῆς νομιμότητος, ἐὰν ὑποστηρίξουμε ὅτι ἐδῶ τὸ καθεστὼς τοῦ ρεαλισμοῦ εἶναι ἀπαραβίαστο.

Α. Ι. Ἡ ἔνωσις ὡς ἀγαθόν

Ἡ ἐν λόγῳ κατηγορία τοποθετεῖται στὴν πρώτη θέση, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Πρόκλο τὸ Ἀγαθὸν ἀποτελεῖ ιδιότητα τῆς Ἀνώτατης Ἀρχῆς, τοῦ Ἑνός. Ἡ ιδιότητα αὕτῃ μάλιστα χορηγεῖται ἀπὸ τὸ Ἑν στὸ σύνολο τῶν μεταφυσικῶν ὄντοτήτων καὶ καταστάσεων, μὲ τὶς ἱεραρχικὲς βεβαίως ἀναλογίες πού κατὰ περίπτωσιν προσιδιάζουν. Σὲ πλεῖστες μάλιστα περιπτώσεις ὁ φιλόσοφος χρησιμοποιεῖ ἀδιακρίτως τοὺς ὅρους Ἑν καὶ Ἀγαθόν⁴.

Α. Ι. 1. «Πᾶν ἀγαθὸν ἐνωτικόν ἐστὶ τῶν μετεχόντων αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἔνωσις ἀγαθόν» [Στοιχείωσις θεολογική, 13, 14, 24-25]

Κάθε ὄντοτητα πού κατέχει ἐγγενῶς τὴν ιδιότητα τοῦ ἀγαθοῦ, δηλαδή εἶναι ἐξαρχῆς ἀγαθόν, ἐνώνει μεταξὺ τους τὶς ἰδιαίτερες ὀντότητες πού μετέχουν στὴν ὑπόστασή της. Ἐτοί, δὲν προσφέρει περιθώριο ἀνάπτυξης οὔτε γὰρ ἐσωτερικὸς οὔτε γὰρ ἐξωτερικὸς διαχωρισμοῦς. Μὲ τὴν παρουσία της οἱ ἐπιμέρους ὀντότητες πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀποκτοῦν τὶς προϋποθέσεις γὰρ νὰ ἐπικοινωνήσουν καὶ νὰ συνδεθοῦν μεταξὺ τους. Ἐπιπλέον, ἡ ἔνωση ὡς κατάσταση εἶναι ἀγαθόν, ὅχι μόνον ἐξαιτίας τῶν πηγῶν της ἢ καὶ τῆς ἴδιας τῆς καθεαυτοότητάς της, ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἀκριβῶς τῶν θετικῶν ἀποτελεσμάτων πού ἐπιφέρει. Ἀνάμεσα λοιπὸν στοὺς ὅρους «ἀγαθόν» καὶ «ἐνωσις» ὑπάρχει ἀμοιβαῖος κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς ἢ ἀκόμη καὶ ταυτότητα. Ὅταν τίθεται ὁ ἓνας, κατὰ ἀναγκαίαν φορὰ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ ἄλλος. Συνεπαγωγικῶς προκύπτει ὅτι ἡ σχέση τους θὰ προσδιορίζεται τόσο μὲ βάση τὴν καθεαυτοότητά τους ὅσο καὶ μὲ βάση τὰ ἀποτελέσματα πού ἐπιφέρουν.

Α. Ι. 2. «Ἐστὶν ἡ ἀγαθότης ἐνωσις καὶ ἡ ἐνωσις ἀγαθότης» [Στοιχείωσις θεολογική, 13, 16, 7]

Ἡ ἴδια ἡ ιδιότητα τοῦ ἀγαθοῦ –καὶ ὅχι μόνον τὸ ἀγαθόν– ἔχει ἀμοιβαῖο κατηγορηματικὸ προσδιορισμὸ ἢ ἀκόμη καὶ ταυτότητα μὲ τὴν ἐνωσιν, ὁπότε οἱ δύο ὅροι μποροῦν νὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ ἀδιακρίτως. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀγαθότης πρέπει νὰ καταγράφει καὶ τρόπο ἐκδήλωσης.

3. Πβ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, I, 8, 17-58, 22. Πβ. P. BASTID, *Proclus et le crépuscule de la pensée grecque*, Paris, J. Vrin, 1969, σσ. 414-446.

4. Πβ. *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, II, 40, 2-43, 11. Πβ. J. TROUILLARD, *La mystagogie de Proclus*, ἔνθ' ἀν., σσ. 33-108.

A. I. 3. «Τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ πάσης τῆς ἐνώσεως αἴτιον» [*Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 845, 18]

Ἀνάμεσα στοὺς ὅρους «ἀγαθόν» καὶ «ἐνωσις» ἀναπτύσσεται ὁμως καὶ ἡ σχέση αἰτίου-αἰτιατοῦ. Ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πρόταση εἶναι ὀριστική στὴν διατύπωσή της, ἡ ἐν λόγῳ σχέση πρέπει νὰ ἰσχύει σὲ καθολικὴ κλίμακα, μὲ τίς κατὰ περιοχὴ διαβαθμίσεις ἐντασης. Ἰδιαίτερος πρέπει νὰ προσεχθεῖ ἐδῶ ὅτι γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἀγαθὸν κατὰ τὴν καθεαυτότητά του, γιὰ τὸ ὄντως ἀγαθόν. Ἐπομένως, κατὰ ὄντολογικὴ καὶ λογικὴ ἀκολουθία, πρέπει νὰ ὀδηγηθοῦμε σὸ ὅτι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται καὶ ἡ ἐνωσις, παρὰ τὴν ἱεραρχικὴ διαβάθμιση ποὺ διαχωρίζει τοὺς δύο παράγοντες⁵.

A. II. Ἡ θεία ἐνωσις

Ἡ ἐν λόγῳ κατηγορία τοποθετεῖται στὴν δεύτερη θέση, ἐπειδὴ κατὰ τὸν Πρόκλο ἡ ιδιότητα τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι εὐρύτερη ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ θείου καὶ ἀποτελεῖ κατηγορηματικὸ προσδιορισμὸ ὅλων τῶν ὄντοτήτων ποὺ παράγονται ἀπὸ τὸ Ἐν, βεβαίως μὲ τίς ἀνάλογες διαβαθμίσεις⁶.

A. II. 1. «Ὅτι ἀπλοῦν τὸ θεῖον ἐκ τῆς ἐνώσεως φανερόν» [*Στοιχείωσις θεολογική*, 127, 112, 27]

Μὲ ἐφαλτήριο τὴν ἐνωσις ποὺ προκύπτει ὡς ὄντολογικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὴν θεία ἀπορροή, καθίσταται κατανοητὴ καὶ ἡ ἀπλότητα ὡς ιδιότητα τοῦ θείου. Ἄρα, ἡ ἀρχικὴ καὶ ἀμείωτη ἀπλότητα κατὰ ἀναγκαίαν συνεπαγωγὴ ὀδηγεῖ στὴν ἐνωσις καὶ προφανῶς ὄχι στὴν διάκριση, ἡ ὁποία ἔχει ὡς βάση της τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἑτερότητας⁷. Σημειωτέον καὶ ἐδῶ ὅτι, κατὰ τίς πάγες θέσεις τοῦ Πρόκλου, ἡ κάθε θεία ὄντοτητα δέχεται τὴν ἐνωσις ἀπὸ τίς ἀνώτερές της καί, ἀκολουθῶς, τὴν διοχετεύει σὲ κατώτερές της.

A. II. 2. «Πρῶτόν ἐστι τῶν τῆς θείας ἐνώσεως μετεχόντων τὸ ὄντως ὄν» [*Στοιχείωσις θεολογική*, 161, 140, 16-17]

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς ἐκδηλώνεται ἡ ἐνωσις, οἱ διάφορες ὄντολογικὲς πραγματικότητες μετέχουν σὲς παροχές της μὲ ἱεραρχικὸ μεταξὺ τους τρόπο. Ἐφόσον τὸ ὄντολογικὸ σύστημα τοῦ Πρόκλου εἶναι πυραμιδοειδές, δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ κατέχουν μία ιδιότητα μὲ ἰσοδύνα-

5. Γιὰ τὴν ἐννοία τῆς αἰτιότητος στὸ ἔργο τοῦ Πρόκλου, πβ. E. MOUTSOPOULOS, *Les structures de l'imaginaire dans la philosophie de Proclus*, Paris, Les Belles Lettres, 1985, σσ. 43-60.

6. Πβ. κυρίως *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 5, 6-28, 31, ἐνῶ σὸ σύνολό της ἡ ἐν λόγῳ πραγματεία θεμελιώνει ποικίλως τοὺς ἀνωτέρω ἱεραρχικοὺς ὅρους. Ἐνδεικτικὰ, πβ. H. D. SAFFREY, *Recherches sur le Néoplatonisme après Plotin*, Paris, J. Vrin, 1990, σσ. 173-184.

7. Πβ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 1172, 27-1191, 9.

μο τρόπο όλες οι οντότητες που το απαρτίζουν. Έτσι, η πρώτη οντότητα που μετέχει στην ένωση με κορυφαίο τρόπο είναι το «ὄντως ὄν», το οποίο αντιστοιχεί στο Εἶναι ή στους νοητούς θεούς.

A. II. 3. «Τὸ ὄντως ὄν [...] χορηγεῖ τὴν νοητὴν ἔνωσιν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 8, 7-9*]

Οἱ νοητοὶ θεοὶ ὡς τὰ κορυφαῖα «ὄντως ὄντα», μετὰ τὸ νὰ κατέχουν σὲ πλήρη βαθμὸ τὴν ἔνωση, τὴν διανέμουν στὰ ὑπόλοιπα που ἀκολουθοῦν, ὁπότε διακλαδίζονται οἱ σχετικοὶ ὑποβιβασμοί.

A. II. 4. «Πάντα γὰρ ἔστιν ὄντως ὄντα καὶ νοητὰ καὶ πλήρη τῆς ἐνώσεως τῆς θείας» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 49, 16-17*]

Καὶ ἐδῶ τὸ ζήτημα παραμένει στὸ ἴδιο θεωρητικὸ καθεστῶς. Συγκεκριμένα, κάθε μεταφυσικὴ πραγματικότητα εἶναι φορέας καὶ χορηγὸς ἐνώσεως, στὸ ὄντολογικὸ μέτρο που τῆς ἀντιστοιχεῖ. Πολλῷ μᾶλλον μία τέτοια κατάσταση θὰ συμβαίνει στὸ Εἶναι ή στους νοητούς θεούς, περιοχὴ που ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἱεραρχικὰ ὄντολογικὴ πραγματικότητα μετὰ τὴς ἐνάδες.

A. II. 5. «Ἡ ἀμέθεκτος ζωὴ [...] ὑπὸ τῶν θεῶν καταλάμπεται δευτέραν μὲν ἔνωσιν λαχόντων τῆς κρυφίου τῶν νοητῶν ὑποστάσεως» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 8, 10-15*]

Σὲ προέκταση τῶν ἀνωτέρω, τονίζεται ὅτι ἡ Ζωὴ ή οἱ νοητοί-νοεροὶ θεοὶ εἶναι φορεῖς τῆς ἐνώσεως ἐκείνης που ἀποτελεῖ ἰδιότητα τῶν ἀνωτέρων τους. Στὴν ἀμέσως προηγούμενη βαθμίδα εὐρίσκεται τὸ Εἶναι ή οἱ νοητοὶ θεοί, οἱ ὁποῖοι διαμεσολαβοῦν, ὥστε νὰ προσλάβει ἡ Ζωὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκεία τους ἔνωση, καὶ τὴν (ἀνώτερη) ἔνωση τῶν ἐνάδων. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ὅτι ἡ Ζωὴ κατέχει καὶ τὴν δική της ἀμέθεκτη ἰδιότητα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ἄμεσο κατ' ἀναλογίαν προϊὸν τῆς ἐνώσεως⁸. Ἐπομένως, ἡ ἔνωση ὄχι μόνον ἐνυπάρχει στὶς κατώτερες ὑποστάσεις ἀλλὰ καὶ διαμορφώνει τὸν συγκεκριμένο τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο συγκροτοῦν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὴς σχέσεις τους. Κάθε δηλαδὴ θεία οντότητα ἔχει ἓνα ἀμέθεκτο πεδίο, τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει οὐδεμία σχέση μετὰ τὴς κατώτερές της. Θὰ σημειώναμε ὅτι, διὰ τοῦ ἐν λόγω χωριστοῦ, ἀποτρέπεται ἐπικαίρως καὶ προοπτικὰ ὁ πανθεϊσμός.

A. II. 6. «Τῶν νοερῶν θεῶν μία περιοχὴ καὶ ἔνωσις» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 31, 25-26*]

Τὰ ἴδια μετὰ τὰ προηγούμενα ἰσχύουν καὶ στὴν ἐπόμενη μεταφυσικὴ βαθμίδα, σὲ αὐτὴν τοῦ Νοῦ ή τῶν νοερῶν θεῶν. Κατέχει μετὰ τὸν οἰκείον του τρόπο ὅ,τι τοῦ χορηγεῖται ἀπὸ τὴς ἀνώτερές του πραγματικότητες.

8. Γιὰ τὴς θέσεις τοῦ Πρόκλου περὶ «ἀμέθεκτου - μεθεκτοῦ - μετέχοντος», πβ. *Στοιχείωσις θεολογική*, 23-24, 26, 22-28, 20.

A. II. 7. «Ο νοῦς ὁ κατὰ τὴν ἔνωσιν ἰστάμενος, ἦν ἀπὸ τῆς μεταχομένης ἐνάδος ἀπεδέξατο» [Στοιχείωσις θεολογική, 181, 160, 3-4]

Τονίζεται ὅτι ὁ Νοῦς, παρόλον πὺν εἶναι ὁ τρίτος ὅρος τῆς μεταφυσικῆς τριάδος «Εἶναι - Ζωή - Νοῦς», χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἔνωσης, τὴν ὁποία ἔχει λάβει ἀπὸ τὴν ἐνάδα πὺν τοῦ ἀντιστοιχεῖ καὶ στὴν ὁποία, ὡς κατώτερός της ἢ ὡς προϊόν της, μετέχει. Γενικότερα, κάθε ἐνάδα ὡς ἐπιμέρους προβολὴ τοῦ Ἑνὸς ἀποτελεῖ αἰτία ἔνωσης γὰρ τὶς ὀντότητες πὺν ἔχει ὑπὸ τὴν ὀντολογικὴ εὐθύνη της⁹.

A. II. 8. «Κατὰ τὴν ἔνωσιν τὴν θεϊαν καὶ τὸ πέρας ὑφέστηκεν» [Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 33, 12-13]

Στὸ πλαίσιο τῆς χρήσης τῶν ὀντολογικῶν κατηγοριῶν πὺν ἔχουν διαμορφωθεῖ ἤδη ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, τοποθετοῦνται στὴν ἴδια κατηγορία ἢ ἔνωση καὶ τὸ πέρας. Τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ τους εἶναι ὅτι θέτουν ὅρια στὸ σύνολο τῶν ὀντοτήτων, τόσο τῶν θείων ὅσο καὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἀποτρέπουν τὶς χωρὶς τάξη καὶ ἁρμονία ὀντολογικὰς καταστάσεις¹⁰.

A. II. 9. «Θεῖον ἕκαστον τῶν ἐμφανῶν σωμάτων διὰ τὴν ἔνωσιν» [Στοιχείωσις θεολογική, 165, 144, 2-3]

Ἡ ἔνωση, ὡς ἐμμενὲς στοιχεῖο στὸν φυσικὸ κόσμο, προσφέρει τὴν ιδιότητα τοῦ θείου ἀκόμη καὶ στὰ σώματα, τὰ ὁποία, ὡς ἔνυλα, προσλαμβάνονται ἀπὸ τὴν αἰσθητηριακὴ ἐμπειρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθίστανται θεωρητικὸ περιεχόμενό της. Ἐπομένως, καμία ὀντότητα δὲν ἀνήκει στὴν κατηγορία τοῦ ἀξιολογικὰ ἀρνητικοῦ καὶ ἔτσι ὅλες κατέχουν θετικὸ ὀντολογικὸ πρόσημο. Πρόκειται γὰρ μίαν ἐκδοχὴ πὺν εἰσάγει ἕναν σαφῶς αἰσιόδοξο προσανατολισμὸ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ συνόλου τῶν ὄντων, ἢ ὁποία στὰ εὐρύτερα συμφραζόμενα τοῦ Πρόκλου συνδέεται μὲ τὸ τελολογικὸ παράδειγμα.

A. II. 10. «Τὰ τῶν πολλῶν ὅμματα καρτερεῖν ἀφορῶντα πρὸς τὴν θεϊαν ἔνωσιν οὐ πέφυκεν» [Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος, 706, 3-5]

Μὲ τὴν μεταφορὰ τοῦ ζητήματος στὴν γνωσιολογικὴ περιοχὴ, ἐπισημαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἐφικτὸ στὸν οἰονδήποτε ἄνθρωπο νὰ διεισδύσει, ἀκόμη καὶ μὲ ἐνορατικὸ τρόπο, στὴν θεία ἔνωση. Γενικότερα μάλιστα μὲ βάση τὶς ὀντολογικὰς - πηγαῖες καταστάσεις, ἀποκλείεται

9. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν τριάδα «Εἶναι - Ζωή - Νοῦς», πβ. Στοιχείωσις θεολογική, 101-103, 90, 17-92, 29. Πβ. E. R. DODDS, *Proclus. The Elements of Theology*, ἐνθ' ἀν., σσ. 252-254. W. BEIERWALTES, *Proklos, Grundzüge seiner Metaphysik*, op. cit., σσ. 93-118. P. HADOT, *Porphyre et Victorinus*, I, Paris, 1968, σσ. 213-246 καὶ 260-272.

10. Πβ. Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, III, 30, 15-34, 19. Πβ. G. VAN RIEL, *Ontologie et Théologie, Proclus et la Théologie Platonicienne*, Paris, Les Belles Lettres, 2000, σσ. 399-413.

στην ανθρώπινη συνείδηση νὰ κατανοήσει ιδιότητες καὶ λειτουργίες ποὺ ἔχουν ἀπόλυτα θεία χαρακτηριστικά. Καὶ ἡ ἐν λόγω ἀδυναμία ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται σὲ δεσμεύσεις τοῦ πλήθους, δηλαδή καταστάσεων διάσπασης, καὶ δὲν ἔχει τίς προϋποθέσεις νὰ ὀδηγηθεῖ ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ ἀποκλειστικὰ ὅρων σὲ ὅ,τι ἐκφράζει τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο.

A. III. Ἡ ἔνωσις τῆς θεότητος κατὰ τὸ σύνολό της

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν τρίτη θέση ὡς προέκταση τῆς προηγούμενης καὶ ἀπλῶς ἐπισημαίνει τὸ εὖρος τῆς ἔνωσης ποὺ κατέχει ἡ θεότητα γενικῶς.

«Τί γὰρ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς ὅλης θεότητος ἢ τὴν δυάδα τῶν ἀρχῶν ἀνάγκη τετάχθαι» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 30, 11-13]

Ἡ ἔνωση δὲν ὀδηγεῖ σ' ἓναν ἄκαμπτο ὄντολογικὸ μονισμό. Ἐξειδικεύεται σὲ δύο ἐπιμέρους ἀρχές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τοὺς κανονιστικούς ὅρους γιὰ τὴν συγκρότηση ὅλων τῶν ὄντοτήτων. Καὶ αὐτές, σύμφωνα μὲ τὰ εὐρύτερα συμφραζόμενα, εἶναι τὸ πέρας καὶ τὸ ἄπειρον, ζήτημα ποὺ συστηματικῶς συναντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν πλατωνικὸ *Φίληβον*¹¹.

A. IV. Ἡ πρωτίστη ἔνωσις

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν τέταρτη θέση, ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο προσλαμβάνεται ἡ ἔνωση ἀπὸ τίς κατώτερες μεταφυσικὲς ὀντότητες. Καὶ κατὰ τὸν Πρόκλο, ἡ μέθεξις (μετοχή) συνιστᾶ μία κατώτερη ὄντολογικὴ κατάσταση ἀπὸ τὴν κατοχή¹².

A. IV. 1. «Αἱ νοηταὶ τριάδες ὡς μὲν πρὸς τὴν ἀκροτάτην καὶ τῶν πάντων ἐξηρημένην ἔνωσιν τριάδες εἰσὶν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 9, 12-14]

Ἡ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς νοητοὺς θεοὺς ἢ στὸ εἶναι καὶ στὴν ἀνώτατη κατάσταση τῆς ἐνώσεως εἶναι ἡ διάκριση σὲ τριάδες. Οἱ νοητοὶ θεοὶ –ὅπως καὶ ὅλοι οἱ κατώτεροί τους– συγκροτοῦνται μὲ τριαδικὸ τρόπο, δηλαδή περιλαμβάνουν τρία ἐπίπεδα μὲ ἱεραρχικὴ μετὰξὺ τους σειρά. Τέτοια διάκριση-ἱεραρχία δὲν παρατηρεῖται στὸ Ἔν καὶ σὲ τὴν ἐνάδες, ὅπου ἡ ἔνωση εἶναι ἀπόλυτη, ἢ τουλάχιστον δὲν εὐρίσκεται σὲ μία τέτοια διάκριση-ἱεράρχηση¹³.

11. Πβ. ἐνδεικτικὰ Ν. Ι. ΜΠΟΥΣΟΥΛΑ, *Πλάτωνος Φίληβος ἢ περὶ ἡδονῆς*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἑγνατία, 1978, σσ. 29-31 καὶ 69-74.

12. Πβ. *Στοιχείωσις θεολογική*, 18-19, 20, 3-28. Πβ. Α. CHARLES-SAGET, *L'architecture du divin*, Paris, Les Belles Lettres, 1982, σσ. 238-239.

13. Πὰ τὴν ἔννοια τῆς τριάδας στὸν Πρόκλο, πβ. W. BEIERWALTES, *Proklos. Grundzüge seiner Metaphysik*, ἐνθ' ἄν., σσ. 19-33.

A. IV. 2. «Τὰ πορρώτερον ὑφιστάμενα τῆς μιᾶς ἀρχῆς τὴν ἔνωσιν ἀφιάσι τὴν τῶν πρωτουργῶν αἰτίων» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 9, 21-29]

Ὅσο ἐξελίσσεται τὸ μεταφυσικὸ σύστημα πρὸς ὑποδεέστερες μορφές ὑπαρξῆς, τόσο μειώνεται ἡ ἔνταση τῆς ἐνώσεως. Ὅσο οἱ θεῖες ὀντότητες ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ Ἐν καὶ τὶς ἐνάδες τόσο στεροῦνται τῆς ἀρχικῆς ἐνώσεως. Ἐπομένως, ὑπάρχουν βαθμίδες ἐνώσεως, ἀπὸ τὶς ἀνώτερες πρὸς τὶς κατώτερες, ἐνδεικτικῆς τῆς ὀντολογικῆς ὑποβάθμισης τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου.

A. IV. 3. «Ἡ οὐσία πρὸς τὸ ὑπερούσιον καὶ τὸ δεόμενον ἐνότητος ἀλλαχόθεν πρὸς τὴν πρωτίστην ἔνωσιν ἀσύναπτόν ἐστι καὶ πόρρω διέστηκεν ἀπ' αὐτῆς» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 13, 13-16]

Ἀνάμεσα σὲ ὅσα ὄντα κατέχουν τὴν ἔνωση καὶ σὲ ὅσα τὴν στεροῦνται ἢ τὴν προσλαμβάνουν ἀπὸ ἐξωτερικοὺς παράγοντες ὑπάρχει μία ριζικὴ ὀντολογικὴ ἐτερότητα. Ἄρα, ἡ ἔνωση λειτουργεῖ ὡς κανονιστικὴ ἀρχὴ ὀντολογικῶν ὁριοθετήσεων-ἱεραρχήσεων. Ἀποκαλύπτει τὴν ὁλοένα μειούμενη ὀντολογικὴ καθαρότητα καὶ τὴν συγκρότηση ὀντοτήτων πού στεροῦνται αὐτάρκειας, τουλάχιστον πλήρους βαθμοῦ.

A. V. Ἡ ἀδιάκριτος ἔνωσις

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν πέμπτη θέση ὡς προέκταση τῆς προηγούμενης καὶ τὴν ἐπικυρώνει ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου.

«Οἱ πρῶτοι τῶν νοητῶν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν τὴν ἀδιάκριτον τῆς ἐν αὐτοῖς ὑποστάσεως ἐκφώναντες» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 11, 5-7]

Οἱ ἀνώτατοι ἀπὸ τοὺς νοητοὺς θεοὺς ἐκδηλώνουν τὴν ἔνωση πού κατέχουν ὡς ἐγγενὴ κατάσταση τῆς ὑπόστασής τους, χωρὶς οὐδεμία διάκριση. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς κατέχουν τὴν πρώτη θέση στὴν ἱεραρχικὴ κλίμακα τῶν θεῶν, δὲν ἀναπτύσσουν στὴν περιοχὴ τους τὸ πλῆθος ἢ τὴν ἐτερότητα.

A. VI. Ἡ ἀμέθεκτος ἔνωσις

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν ἕκτη θέση, ἐπειδὴ ἀποδίδει ἓνα ἰδίωμα στὴν ἔνωση σὲ σχέση μὲ τὰ κατώτερά της ὄντα-καταστάσεις.

«Τὸ ἐν πρὸ τῶν ἡνωμένων ἐστί, καὶ ὡς τὸ πεπονθὸς τὸ ἐν δευτέραν ἔχει τάξιν μετὰ τὴν ἀμέθεκτον ἔνωσιν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 31, 1-3]

Τὸ Ἐν ἀποτελεῖ ἀνώτερη πραγματικότητα ἀπὸ τὰ ὄντα ἐκεῖνα πού ἔχουν ὡς χαρακτηριστικὸ τους τὴν ἔνωση. Ἄρα, καὶ ὑπερβαίνει τὴν ἔνωση, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνωση τὴν ὁποία κατέχει δὲν μετέχεται ἀπὸ κανένα ὄν. Εἶναι ἀπολύτως ἀπρόσιτο καὶ καθεαυτὸ καὶ ὡς πρὸς τὶς ιδιότητές του. Κάθε πραγματικότητα ὅμως πού ἔχει προσλάβει τὸ ἐν ὡς ιδιότη-

τα εύρίσκεται στο άμέσως κατώτερο επίπεδο από το Έν. Καί μία τέτοια πρόσληψη σε πρώτο βαθμό κατέχουν οί έναδες, οί όποιες έξειδικεύουν τις αίτιακές προβολές του¹⁴.

A. VII. Ἡ ένωση τοῦ ὄντος

Ἡ κατηγορία αὐτή τοποθετεῖται στήν ἑβδομη θέση, ἐπειδή έξειδικεύει τήν παρουσία τῆς ένωσης σε μία ανώτατη μεταφυσική οντότητα, σε αὐτή τοῦ Εἶναι, τόν πρώτο ὄρο τῆς τριάδας «Εἶναι - Ζωή - Νοῦς».

A. VII. 1. «Τὸ μέσον τῆς τριάδος προφαίνει τὸ πλήθος καὶ πρόεισιν ἀπὸ τῆς ένώσεως τοῦ ὄντος εἰς ἔκφανσιν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 46, 6-9]

Τὸ δεύτερο επίπεδο τῆς τριάδας τοῦ Εἶναι ἀποτελεῖ τήν πηγὴ ἀνάπτυξης τοῦ πλήθους. Ἐτοι, ἡ ἀρχική ἀδιάκριτη ένωσή της ἀποκαλύπτει τὸ περιεχόμενό της. Πρόκειται γὰ τὸ μέσο επίπεδο, τὸ ὁποῖο φέρει στὸ φῶς ὅ,τι ἦταν κεκρυμμένο στὸ πρώτο, χωρὶς πάντως οἱ διακλαδισμοὶ νὰ εἶναι ἀπολύτως σαφεῖς ὥς πρὸς ὅ,τι ἀκολουθῶς θὰ ἐκδηλωθεῖ.

A. VII. 2. «Ὁ Παρμενίδης τὴν ένωσιν ἐθεῖτο τοῦ ὄντος» [*Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 702, 15]

Ἐδῶ ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ Ἑλεάτης φιλόσοφος Παρμενίδης εἶχε ὥς ἀντικείμενο τῆς θεωρίας του τὴν ένωση τοῦ ὄντος, στὸ ὁποῖο ἀναγνώριζε ἀποκλειστικὰ αὐθεντικὸ ὄντολογικὸ χαρακτήρα. Σημειωτέον ὅτι ἐδῶ τὸ «ὄν» ἀποτελεῖ τὸ ἀντίθετο τοῦ «φαινομένου» ἢ τοῦ «γυγνομένου», ὁπότε ἡ ἀναφορὰ γίνεται στήν αἰώνια καὶ μὴ ὑποκείμενη σε τρεπτότητες κατάσταση τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου.

A. VIII. Οἱ ένώσεις ὅλων τῶν ὄντων

Ἡ κατηγορία αὐτή τοποθετεῖται στήν ὄγδοη θέση, ἐπειδὴ ἀναφέρεται συνολικὰ στήν τριάδα «Εἶναι - Ζωή - Νοῦς» καὶ στήν ένωση πὺν ἡ ἴδια χορηγεῖ στὰ κατώτερα ὄντα.

«Ἐκεῖ (sc. ἐν τοῖς νοητοῖς) αἱ τρεῖς μονάδες αἱ τριαδικαὶ ένώσεις ἦσαν τῶν ὅλων» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 57, 19-20]

Τὸ Εἶναι, ἡ Ζωὴ καὶ ὁ Νοῦς ἀποτελοῦν κατὰ τὴν καθεαυτότητά τους μονάδες καί, συγχρόνως, εἶναι οἱ πραγματικότητες πὺν ἔξασφαλίζουν μὲ τριαδικὸ τρόπο τὴν ένωση σε ὅλα τὰ ὄντα. Πρόκειται δηλαδὴ γὰ μία ένωση πὺν ἔχει δομικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ δὲν ἀποτελεῖ μία στατική ὑπεραυτάρκη κατάσταση. Δὲν παραμένει, δηλαδὴ, σὶς αὐτοαναφορές της. Στὸ ἔργο τοῦ Πρόκλου τριαδικότητα γενικῶς

14. Πβ. *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, II, 3, 5-30, 26. Πβ. H. D. SAFFREY - L. G. WESTERINK, *Proclus. Théologie Platonicienne*, Paris, Les Belles Lettres, 1978, σσ. LI-LXXII.

σημαίνει ένα σύστημα μετασχηματισμών, τόσο ως όρων για αὐτοπραγμάτωση όσο και για παραγωγική εκδίπλωση.

Α. ΙΧ. Ἡ ἔνωσις ὡς προϋπαρξὴ τοῦ φυσικοῦ στὸ μεταφυσικό

Ἡ κατηγορία αὐτὴ τοποθετεῖται στὴν ἑνατὴ θέση, ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὶς πηγὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες προέρχονται τὰ ὄντα τοῦ κόσμου τῆς αἰσθητῆς ἐμπειρίας.

Α. ΙΧ. 1. «Ὅσα ὡς αἰτίοι (sc. οἱ θεοὶ) πάντων προειλήφασιν, οἰκείως τῇ ἑαυτῶν ἐνώσει προειλήφασιν» [Στοιχείωσις θεολογική, 118, 104, 11-12]

Ἡ αἰτιότητα ὡς κατάσταση προσδιορισμοῦ τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀπὸ τὸν μεταφυσικό συνυφαίνεται ὄντολογικὰ μὲ τὴν ἔνωση. Ἐπομένως, καὶ ἐδῶ στὴν ἔνωση ἀποδίδεται δυναμικὸς καὶ ὄχι στατικὸς χαρακτήρας. Δὲν εἶναι ἡ ἀδράνεια –ἢ ὁ αὐτοερωτισμός– μιᾶς αὐτάρκειας, ἀλλὰ ἡ διεργασία γιὰ παραγωγή νέων ὄντοτήτων, ἢ ὄντολογικῶν καταστάσεων.

Α. ΙΧ. 2. «Ἐν τοῖς νοεροῖς πάντων καθ' ἑνώσιν ὄντων, διακέχρηται ἐν ψυχῇ καὶ μεμέρισται» [Στοιχείωσις θεολογική, 197, 172, 10-11]

Στὸ πλαίσιο τῆς ἱεραρχικῆς συγκρότησης τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου, κάθε ἔνωση πού ὑπάρχει σὲ μία ἀνώτερη ὄντοτητα, παρουσιάζεται μὲ διαιρεμένο τρόπο σὲ κατώτερες τῆς. Κατ' ἐφαρμογὴν λοιπόν, ἡ ἔνωση πού κατέχουν οἱ νοεροὶ θεοὶ ἢ ὁ Νοῦς ὑπόκειται σὲ διακρίσεις καὶ σὲ μερισμούς, ὅταν ἀποτελεῖ ἐνύπαρκτο στοιχεῖο σὲ ψυχές.

Α. ΙΧ. 3. «Ὁ τοῦ Κρόνου πατὴρ Οὐρανὸς συνεκτικὸς τῶν νοερῶν πάντων διακόσμων τῷ μένειν ἐν τῇ ἐνώσει τῇ νοητῇ» [Εἰς τὸν Κρατύλον, 59, 22-25]

Ἡ ἔνωση δὲν ἀποτελεῖ μία κατάσταση ἀδρανῆ. Διὰ τῆς ἐκδήλωσής της οἱ ἀνώτερες ὄντοτητες προσφέρουν συνοχὴ σὲ κατώτερες. Ἔτσι, ἀποτρέπει τὰ κενὰ στὸ πλαίσιο τῆς ἀνάπτυξης καὶ τῆς ἱεραρχικῆς δόμησης τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου. Κατ' ἐφαρμογὴν, λοιπόν, οἱ νοητοὶ θεοὶ παρέχουν σὲ ὅλους τοὺς νοεροὺς ὅ,τι χρειάζονται γιὰ νὰ μὴν ὀδηγοῦνται σὲ ἀσύμπτωτες διαιρέσεις.

Α. Χ. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐνώσεως τῶν ὄντων

Ἡ κατηγορία αὐτὴ τοποθετεῖται στὴν δέκατη θέση, ἐπειδὴ ἀναφέρεται στὸ πέρας ἐκείνων τῶν διαδικασιῶν πού εἶναι ἀπαραίτητες, γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦν ὅλα τὰ ὄντα στὴν ὁλοκλήρωσή τους, στὸ πλαίσιο ἐνὸς τελολογικοῦ σχεδιασμοῦ.

«Τὸ πλῆθος εἰς ἑνώσιν ἐπιστρέφοντος (sc. τοῦ νοῦ)» [Εἰς τὸν Κρατύλον, 53, 31-54, 1]

Διὰ τῆς «ἐπιστροφῆς», δηλαδή τοῦ τρίτου ἐπιπέδου τῆς παραγωγικῆς ἀνάπτυξης «μονή - πρόοδος - ἐπιστροφή», τοῦ Νοῦ πρὸς τὶς ἀνώτερές του ὀντότητες, τὸ πλῆθος ποὺ προέκυψε μὲ τὴν «πρόοδον» ἐπανέρχεται στὴν κατάστασι τῆς ἑνώσεως, ὅ,τι δηλαδή περιλαμβάνεται στὴν «μονήν». Τὸ πλῆθος δηλαδή προσλαμβάνει ὅ,τι κατέχει ἡ ἀρχικὴ ἀδιαίρετη κατάστασι.

B. Η ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΟΥΝ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Ἡ γενικὴ αὐτὴ κατηγορία τοποθετεῖται στὴ δεύτερη θέση στὸν ὅλο κατάλογο, διότι ἀνήκει στὸν κλάδο τῆς Γνωσιολογίας καὶ ἀναφέρεται στὴν ἑνταξί τοῦ «εἶναι» σὲ θεωρητικὰ σχήματα, σὲ ἐννοιολογικὰ διακλαδώσεις¹⁵.

B. I. Ἡ ἄγνωστος ἢ κεκρυμμένη ἑνωσις

Ἡ κατηγορία αὐτὴ τοποθετεῖται στὴν πρώτη θέση, διότι ἀναφέρεται στὴν ἀνώτατη κατάστασι τῆς ἑνώσεως ἢ ὁποία, λόγῳ τοῦ ὑπερβατικοῦ χαρακτήρα της, εἶναι ἄγνωστη καὶ εὐρίσκεται σὲ μία ἀπόκρυφη γὰ τὸν ἄνθρωπο περιοχὴ.

B. I. 1. «Ἄφραστον καὶ κρύφιον ἑνωσιν (sc. τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐνός)» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 88, 24-25]

Ἡ ἑνωσις ὡς ἰδίωμα τοῦ Ἐνός (δηλαδή τῆς Ἀνώτατης Ἀρχῆς καὶ τῶν ἐνάδων) καὶ τοῦ ὄντος ἢ τοῦ Εἶναι (δηλαδή τῆς πρώτης ὀντολογικῆς πραγματικότητος ποὺ ἀκολουθεῖ) δὲν προσλαμβάνεται σὲ λεπτομέρειες τῆς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀντίληψη καὶ δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ τρέχοντα συλλογιστικὰ σχήματα. Καλύπτεται, δηλαδή, ἀπὸ ἓνα ἀπόλυτο ἀποφατισμό.

B. I. 2. «Τὴν ἑνωσιν τῆς ζωῆς κεκρυμμένην οὖσαν καὶ λεληθυῖαν νοῦς μόνος καθορᾷ» [*Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 701, 9-12]

Ἡ ἑνωσις ὡς ἰδίωμα τῆς Ζωῆς (δηλαδή τῆς ὀντολογικῆς πραγματικότητος ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ ὄν) καλύπτεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἓνα ἀπόλυτο ἀποφατισμό. Ἡ μόνη πραγματικότης ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν θεαθεῖ εἶναι ἡ ἐπόμενὴ τῆς, δηλαδή ὁ Νοῦς.

B. I. 3. «Τῆς νοερᾶς ἀπάσης διακοσμήσεως ἡ μία καὶ ἡνωμένη τριάς τῆς ἀγνώστου τῶν νοητῶν ἐνώσεων εἰκὼν ἐστὶν νοερά» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 37, 3-5]

Ὁ τριαδικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο συγκροτεῖται ὁ Νοῦς (ὡς ἡ τρίτη ὀντολογικὴ πραγματικότης) ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ὄντος, τοῦ

15. Πὰ τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα, πβ. ἐνδεικτικὰ *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, I, 6, 16-58, 22. Πβ. J. PÉPIN, *Les modes de l'enseignement théologique, dans la Théologie Platonicienne, Proclus et la Théologie Platonicienne*, σσ. 1-14.

ὁποίου ἡ ἔνωση εἶναι παντελῶς ἄγνωστη. Ἡ, μὲ θεολογικοὺς ὅρους, οἱ νοεροὶ θεοὶ ἀποτελοῦν εἰκόνα τῶν νοητῶν, ἐξειδικεύοντες τὸν μυστικὸν τρόπο τῆς ὑπαρξῆς τους.

B. I. 4. «Ἡ ἔνωσις τῶν θεῶν ἀφανής» [*Εἰς Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 706, 13]

Ἡ ἔνωση ὡς ἰδίωμα τοῦ μεταφυσικοῦ κόσμου στὸ σύνολό του δὲν ὑπόκειται στὴν ἀνθρώπινη αἰσθητηριακὴ ἀντίληψη. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα γνωστικῆς διεξόδου στὸ θεῖο μυστήριον ὅταν χρησιμοποιεῖ ἀποκλειστικὰ τὶς αἰσθήσεις, τῶν ὁποίων οἱ ἐμπειρίες προκύπτουν μόνον ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀντικειμένων¹⁶.

B. I. 5. «Λόγῳ τὴν ἄγνωστον ἔνωσιν ἀφεξημενεύειν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 36, 17]

Ἡ μοναδικὴ δυνατότητα ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος γὰρ νὰ προσεγγίσῃ τὴν ἄγνωστη ἔνωση εἶναι ἡ ἐρμηνευτικὴ. Καὶ αὕτη τελεῖται μέσῳ τοῦ λόγου, δηλαδὴ τοῦ συνόλου τῶν νοητικῶν ἐφοδίων του κατὰ τὸν ἀμοιβαῖο συνθετικὸ συναγλασμό τους. Δὲν πρόκειται δηλαδὴ γὰρ μίαν προσέγγισιν ποὺ στηρίζεται σὲ φυσικοεπιστημονικοὺς ὅρους ἀλλὰ γὰρ μίαν ἐνορατικὴν κατανόησιν. Καὶ ἐδῶ ἡ αἰσθητηριακότης δὲν ὁδηγεῖ σὲ ἀναγωγὴ πρὸς τὸ θεῖον, ἢ τουλάχιστον μπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ μίαν πρώτην ἀφορμὴν, τὴν ὁποία θὰ ἀκολουθήσουν ὑψηλῆς τάξεως γνωστικὲς διαδρομές.

B. II. Ἡ ἄρρητος ἔνωσις

Ἡ ἀνωτέρω κατηγορία τοποθετεῖται στὴ δεύτερη θέσιν ὡς συνέχεια τῆς πρώτης καὶ ἔρχεται νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθεῖ ἓνα ὄνομα σὲ μίαν πραγματικότητα ποὺ δὲν προσεγγίζεται, τουλάχιστον σὲ κλίμακα ἀπολύτου, γνωστικά.

B. II. 1. «Ἡ παρὰ τῷ Πλάτωνι θεολογία τὴν ἄρρητον ἔνωσιν τοῦ πρώτου Θεοῦ σεμνῶς διαφυλάττουσα» [*Περὶ τῆς Κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, III, 5, 6-10]

Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ποὺ συγκροτεῖ ὁ Πλάτων δὲν διατυπώνει οὔτε καὶ τὴν ἐλάχιστη θετικὴ θεωρητικὴ ἀξιολόγησιν γὰρ τὴν ἔνωση τῆς πρώτης Ἀρχῆς. Τηρεῖ ἀπέναντί της ἓναν ἀπόλυτον ἀποφατισμὸν καὶ ἔτσι ἀποκλείει οἰαδήποτε διεξόδον τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης στὸ μυστήριόν της. Τὰ ὅρια μεταξὺ μεταφυσικοῦ καὶ φυσικοῦ τηροῦνται μὲ συνέπεια καὶ ἔτσι δὲν ἀποδίδεται κανένα ὄνομα ἐμπειρικῆς τάξεως στὴν πρώτη Ἀρχή.

16. Πβ. *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, II, 31, 2-37, 3. Πβ. J. BUSSANICH, *Mystical Theology and Spiritual Experience in Proclus' Platonic Theology*, στὸ *Proclus et la Théologie Platonicienne*, σσ. 291-310.

Β. ΙΙ. 2. «Τῶν πρώτων νοητῶν ἔνωσιν ἄρρητον ἐπιλαμβάνοντων ταῖς ψυχαῖς» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 23, 11*]

Ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψει μὲ ὀνόματα τὸ ὄν ἢ τοὺς νοητοὺς θεοὺς, παρὰ τὸ ὅτι οἱ δραστηριότητές τους ἔχουν συγκεκριμένα ἀποτελέσματα σὲ κατώτερές τους ὀντότητες. Τὸ προῖόν μιᾶς κίνησης δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι γνωσιοθεωρητικά «ἀλώσιμη» καὶ ἡ ἴδια ἡ κίνηση.

Β. ΙΙ. 3. «Ἡ μυστικὴ πρὸς τὰς νοητὰς καὶ πρωτουργοὺς αἰτίας ἔνωσις» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 29, 1-2*]

Ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία πού ἀναφέρεται στὸ προηγούμενο ἐδάφιο ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ ἔνωση τοῦ ὄντος ἢ τῶν νοητῶν καλύπτεται ἀπὸ μυστικότητα, ὅρος πού καταγράφει ἕναν σαφὴ θεολογικὸ ρεαλισμό.

Β. ΙΙ. 4. «Ἡ ἀκρότης τῆς μέσης διακοσμήσεως ἐκφαίνει τὴν ἄρρητον τῶν νοητῶν ἔνωσιν» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 26, 22-23*]

Ἡ κορυφαία βαθμίδα τῆς Ζωῆς ἢ τῶν νοητῶν-νοερῶν θεῶν ἀποκαλύπτει τὴν ἄρρητη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔνωση τοῦ ὄντος ἢ τῶν νοητῶν θεῶν. Νὰ σημειώσουμε ὅτι ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα προκύπτει ὅτι καὶ αὕτη τὴν ἀποκάλυψη ἀδυνατεῖ νὰ κατακτήσει γνωστικά ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ οἰκεία του μέσα.

Γ. ΟΙ ΠΑΡΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

Ἡ γενικὴ αὕτη κατηγορία τοποθετεῖται στὴν τρίτη θέση στὸν ὅλο κατάλογο, διότι περιγράφει τὰ ἀποτελέσματα πού προκαλεῖ ἡ ἔνωση στὰ ὄντα ἢ σὲ καταστάσεις σὲ ὅποιες ἐνυπάρχει. Δὲν ἀναφέρεται στὸ τί εἶναι ἡ ἔνωση κατὰ τὴν καθεαυτότητά της ἀλλὰ στὸ τί χορηγεῖ, ὅποτε ὁ ἀποφατισμὸς ἐξακολουθεῖ καὶ διατηρεῖ τὸ καθεστῶς του.

Γ. Ι. Ἡ ἔνωσις ὡς συνένωσις

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν πρώτη θέση, ἐπειδὴ περιγράφει τὸ ποιὲς καταστάσεις διαμορφώνει ἡ ἔνωση σὲ κάθε ἐπίπεδο παρουσίας της. Ἡ ἔνωση ἐδῶ ἐμφανίζεται νὰ ἐντάσσει σὲ συνεκτικὲς ὁλότητες τὶς ὀντότητες ἐκείνες πού εἶναι μεταξύ τους διαχωρισμένες, ἢ, πὺρ σωστά, ἔχουν ἀναπτυχθεῖ μὲ τὶς ἰδιαιτερότητές τους.

Γ. Ι. 1. «Εἰ γὰρ ἐκ μερῶν ἐστι, πεπονθός ἐστι τὸ ὅλον (τὰ μέρη ἐν γενόμενα τὸ ὅλον διὰ τὴν ἔνωσιν πέπονθε)» [*Στοιχείωσις θεολογική, 69, 64, 26-27*]

Ἡ ἔνωση συντελεῖ ὥστε τὰ μέρη νὰ ἀποκτοῦν ἐνότητα καὶ νὰ συναποτελοῦν μία ὁλότητα. Πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μέρη πού ἔχουν προκύψει ἀπὸ προγενέστερες διακρίσεις καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἐπανακτοῦν ὡς

ιδίωμά τους ὅ,τι ἀπώλεσαν. Προφανῶς, ὥστόσο, ψήγματα ἐνότητας θὰ εἶχαν στὸ ἐσωτερικό τους, τὰ ὁποῖα καὶ ἐνεργοποιήθηκαν.

Γ. Ι. 2. «Τῆς γὰρ ἐνάδος μεταξὺ καὶ τοῦ διηρημένου πλήθους ἐστὶ τὸ ἡνωμένον πλήθος, συμφύεσθαι μὲν τῇ ἐνάδι δυνάμενον διὰ τὴν ἄνωσιν» [Στοιχείωσις θεολογική, 128, 114, 7-9]

Ἀνάμεσα σὲ τίς ἐνάδες, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τίς παραγωγικὲς προβολές τῆς Ἀνώτατης Ἀρχῆς, καὶ τοῦ διαιρεμένου πλήθους, πού ἀναστοιχεῖ στὴν καθεμία ἐξ αὐτῶν μὲ ἰδιαίτερο κατὰ περίπτωση τρόπο, παρεμβάλλεται τὸ ἡνωμένο πλήθος. Πρόκειται γὰρ μίᾳ κατάστασι πού μετέχει καὶ σὲ τίς ἐνάδες καὶ στὰ πλήθη καὶ ἔχει τίς προϋποθέσεις νὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ κοινού μὲ τίς ἐνάδες ἐξαιτίας τῆς ἐνώσεως. Ἐπομένως, ἡ ἐνωση δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύσσεται τὸ πλήθος ἀδιαμόρφωτα ἀλλὰ μὲ ὀριοθετήσεις καὶ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τίς ἀνώτατες ἀρχές. Ἐδῶ ἔρχεται στὸ προσκήνιο καὶ ἡ γενικὴ θεωρία τοῦ Πρόκλου περὶ ἐνδιαμέσων, τὰ ὁποῖα συνδέουν διαφορετικὲς μεταξὺ τους ὑποστάσεις, ὥστε τὸ ὄντολογικὸ σύστημα νὰ διέπεται ἀπὸ ἐνότητα¹⁷.

Γ. Ι. 3. «Ἡ μετάδοσις καὶ ἡ πλήρωσις δι' ἐνωσιν γίνεται τῶν πληρουμένων πρὸς τὰ πρὸ αὐτῶν» [Στοιχείωσις θεολογική, 134, 118, 23-24]

Οἱ χορηγίες τῶν ἀνώτερων ὀντοτήτων πρὸς τίς κατώτερες καὶ ἡ πρόσληψή τους ἀπὸ αὐτὲς τελοῦνται ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡ ἐνωση. Ἐπομένως, ἡ ἐνωση ἀποτελεῖ καθολικὸ νόμο, ὁ ὁποῖος συνδέει ὅλες τίς ὀντότητες μεταξὺ τους καὶ ὀρίζει τίς λειτουργίες τους πρὸς μίᾳ εἰδικῇ κατεύθυνση.

Γ. Ι. 4. «Τοσαύτη ἐστὶ ἡ τοῦ Θεοῦ τούτου πρὸς τὸ νοητὸν ἄχραντος ἐνωσις» [Εἰς Κρατύλον, 58, 1-3]

Γίνεται ἀναφορὰ σὲ μίᾳ εἰδικῇ περίπτωσι συνάφειας ἀνάμεσα σὲ ὀντότητες ἐξαιτίας τῆς παρέμβασις τῆς ἐνώσεως. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ πάντως ὅτι, παρὰ τὴν συνάφεια, ἡ ἀνώτερη ὀντότητα δὲν ἀλλοιώνει τὴν ὀντολογικὴ καθαρότητά της, ἀκεραιότητα πού, κατ' ἐπέκτασι, διατηρεῖ τὴν ἱεραρχία ἀνάμεσα σὲ ἀνώτερες καὶ σὲ κατώτερες.

Γ. Ι. 5. «Διὰ τῆς τάξεως ταύτης ἡ μυστικὴ πρὸς τὰς νοητὰς καὶ πρωτουργοὺς αἰτίας ἐνωσις» [Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 29, 1-2]

Καὶ ἐδῶ γίνεται ἀναφορὰ σὲ μίᾳ ἄλλῃ συνάφεια ἀνώτατης μάλιστα τάξεως καὶ τονίζεται ἐπίσης ὁ ἀπρόσιτος χαρακτήρας της γιὰ τὴν ἀνθρώπινη γνωστικὴ δυνατότητα¹⁸.

17. Πβ. ἐνδεικτικὰ ἀλλὰ καὶ μὲ πλήρη στοιχεῖα γιὰ τὴν συγκρότησι μᾶς ἑλλογῆς, συνεκτικῆς καὶ ὁλοτελοῦς θεωρίας, *Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας*, IV, 6, 17-15, 29.

18. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν μυστικὴ φιλοσοφία - θεολογία στὸ ἔργο τοῦ Πρόκλου, πβ. ἐνδεικτικὰ *Εἰς τὸν Παρμενίδην τοῦ Πλάτωνος*, 1171, 4-6. Πβ. H. D. SAFFREY, *Recherches sur le Néoplatonisme après Plotin*, Paris, J. Vrin, 1990, σσ. 159-184.

Γ. Π. Ἡ ἔνωσις ὡς σύνδεσμος

Ἡ κατηγορία αὕτη τοποθετεῖται στὴν δεύτερη θέση, ἐπειδὴ καταγράφει μιᾶς δεύτερης τάξης χορηγία τῆς ἔνωσης σχετικὰ μὲ τὴν πρώτη. Ἡ προηγούμενη κατηγορία δήλωνε τὴν ἑνταξὶ σὲ μία ὁλότητα, ἐνῶ ἐδῶ ἀπλῶς τὴν σύνδεση πού ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα στὶς διάφορες ὀντότητες, προκειμένου νὰ ἀπουσιάζουν τὰ ὀντολογικὰ κενά.

Γ. Π. 1. «Μία ἔνωσις καὶ συνοχή τῆς συμπάσης ἐστὶ ταύτης καὶ τριάδος» [Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 62, 3-4]

Ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὴν συνοχή πού διέπει στὸ σύνολό τους τὴν Ζωὴ ἢ τοὺς νοητοὺς-νοεροὺς θεοὺς.

Γ. Π. 2. «Πᾶν τὸ συνέχον τῷ ὅλῳ τὰ μέρη περιέχει καὶ τὸ διηρημένον καὶ τὸ ποικίλον εἰς ἔνωσιν καὶ ἀπλότητα συνάγει νοεράν» [Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, IV, 30, 7-9]

Ἡ δύναμη πού λειτουργεῖ συνεκτικὰ καὶ σχηματίζει μία ὁλότητα ἐπηρεάζει μὲ τὴν παρουσία της τὰ μέρη καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ εὗρισκονται χωρισμένα μεταξύ τους. Συγχρόνως, ἡ ἐν λόγω δύναμη ὁδηγεῖ σὲ ἔνωση καὶ ἀπλότητα κάθε κατάσταση πού ἔχει ὑποστῇ διαιρέσεις καὶ λειτουργεῖ μὲ ποικίλους τρόπους. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μεταβολές πού τελοῦνται στὴν περιοχὴ τοῦ Νοῦ ἢ τῶν νοερῶν θεῶν καὶ πού ἐλέγχονται –ὅπως καὶ οἵαοδήποτε ἄλλης μεταφυσικῆς τάξης– ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς συνοχῆς.

Γ. Π. 3. «Ὁ τὰ σώματα πάντα τοῖς τε σχήμασι καὶ τοῖς ἀριθμοῖς διακοσμῶν (sc. ὁ Δίας) καὶ μίαν ἔνωσιν καὶ φιλίαν αὐτοῖς ἄλυτον καὶ δεσμὸν ἐντιθείς» [Εἰς τὸν Κρατύλον, 50, 53-55]

Γίνεται λόγος γιὰ ἓνα γενικότερο κοσμολογικὸ ζήτημα, γιὰ τὶς προσφορές τῶν θεῶν στὰ φυσικὰ σώματα. Οἱ θεοὶ χορηγοῦν σχήματα καὶ ἀριθμούς, μὲ ἀποτέλεσμα ὅχι ἀπλὰ νὰ παράγουν ἀλλὰ καὶ νὰ διακοσμοῦν. Ἔτσι, ἡ κοσμολογία δὲν συνδέεται μόνον μὲ τὴν ὀντολογία –ἡ ὁποία ἐδῶ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀριθμολογία– ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν αἰσθητική. Παράλληλα, ὅλο τὸ σύστημα τοῦ δημιουργημένου κόσμου διέπεται σὲ καθολικὴ κλίμακα ἀπὸ τὴν ἔνωση καὶ τὴν φιλία, οἱ ὁποῖες, κατὰ συνέπεια, εἶναι καταστάσεις μὲ ὀντολογικὸ καὶ αἰσθητικὸ περιεχόμενο.

Γ. Π. 4. «Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἀρμόζων κατὰ μίαν ἔνωσιν» [Εἰς τὸν Κρατύλον, 98, 11-12]

Διατυπώνεται λόγος γιὰ ἓναν ἀπὸ τοὺς θεοὺς ἐκείνους πού –ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι προφανῶς– μὲ βάση τὴν ἔνωση χορηγοῦν συνοχή στὸν κόσμον τῆς αἰσθητῆς ἐμπειρίας.

Γ. Π. 5. «Οὐρανὸς συνοχεὺς ὢν τῶν ὅλων κατὰ μίαν ἔνωσιν» [*Εἰς τὸν Κρατύλον*, 59, 29-60, 1]

Γίνεται ἀναφορὰ γιὰ τὸν οὐρανό, ὁ ὁποῖος ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀνώτατη κατάσταση τοῦ φυσικοῦ σύμπαντος, τὴν πηγὴ κάθε φυσικῆς διαδικασίας. Μὲ βάση τὴν ιδιότητά του αὕτη προσφέρει συνοχή σὲ ὅ,τι περιλαμβάνεται στὴν περιοχὴ τοῦ ἐνεργοποιώντας τὴν ἔνωση.

Γ. Π. 6. «Κατ' ἄκραν ἔνωσιν ἥνονται πάντα ἐκεῖ (sc. τῷ νῦν)» [*Εἰς τὸν Κρατύλον*, 61, 6-7]

Τονίζεται ὅτι στὴν κατάσταση τοῦ ἐκάστοτε μεταφυσικοῦ παρόντος τὰ ὄντα ἢ οἱ δυνάμεις στὸ σύνολό τους ἐνώνονται μεταξύ τους μὲ μία αὐστηρὴ ἔνωση.

Γ. Π. 7. «Ἡ μουσικὴ διὰ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἁρμονίας δεσμὸν καὶ φιλίαν καὶ ἔνωσιν ἐντίθησι τοῖς ὅλοις» [*Εἰς τὸν Κρατύλον*, 99, 16-18]

Στὴ μουσικὴ ἀναγνωρίζεται ἡ δυνατότητα νὰ προσφέρει σὲ ὅλα τὰ ὄντα συνοχή, φιλία καὶ ἔνωση. Καὶ κατορθώνει τὰ τρία αὐτὰ ἐπικοινωνιακὰ ἀποτελέσματα μὲ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν ἁρμονία ποὺ κατέχει. Ἄρα, ἐκλαμβάνεται ὅτι ὑπερβαίνει τὴν λειτουργία της ὡς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος μὲ αἰσθητικὰ μόνον ἀποτελέσματα¹⁹.

Γ. Π. 8. «Ἐνώσεως καὶ μονῆς σταθερᾶς αἴτιον τὸ ἄρρεν» [*Εἰς τὸν Κρατύλον*, 85, 3]

Στὸ ἄρρεν στοιχεῖο ἀναγνωρίζεται ἡ δυνατότητα νὰ προσφέρει τὴν ἔνωση καὶ τὴν μονή –δηλαδή τὴν ἐδραία στὴν καθεαυτότητά της κατάστασι–, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πρώτη βαθμίδα τοῦ τριαδικοῦ παραγωγικοῦ σχήματος «μονή - πρόοδος - ἐπιστροφή».

Δ. Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ

Αὕτη ἡ κατηγορία τοποθετεῖται στὴν τέταρτη θέση στὸν γενικὸ κατάλογο, διότι περιγράφει τὸ πῶς οἱ θεῖες δραστηριότητες θεωρητικὰ σχηματοποιοῦνται σὲ ἔννοιες. Ὅμως τὰ ὀνόματα ποὺ σχηματίζονται δὲν προκύπτουν *a posteriori*, διότι ἐνυπάρχουν στὰ ὄντα τὰ ὁποῖα περιγράφουν, ὅποτε ἀναδύεται ἕνας ρεαλισμὸς τοῦ ὀνόματος. Ὅθεν, στὸν ἄνθρωπο ἀνατίθεται νὰ τὰ ἀνακαλύψει.

19. Πὰ τίς θέσεις τοῦ Πρόκλου περὶ μουσικῆς, παραπέμπουμε τὸν ἀπαιτητικὸ ἀναγνώστη στὴν μελέτη τοῦ Ε. ΜΟΥΤΣΟΡΟΥΛΟΣ, *La philosophie de la musique dans le système de Proclus*, Athènes, Académie d'Athènes, 2004, ἀπ' ὅπου ἐνδεικτικὰ διαβάζουμε: «Malgré leur diversité, toutes ces activités permettent de maintenir et de restituer l'ordre dans l'univers, dans les corps et dans les âmes. C'est, de toute évidence, ce que fait aussi la musique» (σελ. 103).

«Πάντα γὰρ ὑπάρξει περὶ τὸ πρᾶγμα τὰ αὐτὰ ἅπερ περὶ τὸ ὄνομα διὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ τε πράγματος καὶ τοῦ ὀνόματος» [*Περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα Θεολογίας, III, 69, 22-24*]

Ἐδῶ ἀποκλείεται ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ὀνόματος ὡς ἀπλοῦ σημαίνοντος καὶ τοῦ ἀναγνωρίζεται τόση ὑπαρξὴ ὅση ἔχει καὶ τὸ ἀντικείμενο στὸ ὁποῖο ἀποδίδεται. Ἄρα, μέσῳ τοῦ ρεαλισμοῦ τοῦ ὀνόματος, προβάλλεται ἡ ἔνωση τῆς ὄντολογίας μὲ τὴν γνωσιολογία.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα ἐξετάσαμε, μπορούμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ὁ Πρόκλος εἶναι ἄριστος γνώστης τοῦ πῶς συγκροτεῖται μία θεωρία. Παρά το ὅτι χρησιμοποιεῖ πληθώρα ὅρων, διαμορφώνει νοήματα καὶ περιγράφει ὄντολογικὲς περιοχὲς ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν ἄρρηκτη ἐσωτερικὴ συνάφειά τους. Ἡ ἐπιμέρους θεωρία του, λοιπόν, περὶ ἐνώσεως παρουσιάζει ἐσωτερικὴ ποικιλία καὶ συνάπτεται μὲ πλείστους γενικότερους θεωρητικὸς κλάδους, ἀλλὰ δὲν ὑφίσταται ἀλλοιώσεις ὡς πρὸς τὰ αὐστηρῶς συγκεκριμένα ὅριά της. Μπορεῖ δηλαδὴ νὰ κατανοηθεῖ καὶ μέσα ἀπὸ τὴν συστηματικὴ αὐτοδυναμία της, ἐκφάνσεις τῆς ὁποίας εἶναι οἱ κατὰ περίπτωσιν ἐξειδικεύσεις-ἐφαρμογές της.

X. ΤΕΡΕΖΗΣ - Ν. ΓΚΟΖΝΤΑΡΗ
(Πάτρα)

A METHODOLOGICAL PROPOSAL OF READING PROCLUS

Abstract

This study aims at formulating a specific methodological proposal on how to approach the texts of the Neoplatonist philosopher Proclus. Viewed initially in its wider aspect, this proposal refers to how the concepts used by the philosopher can be classified in a logical sequence, or instrumental succession, *i.e.* not as an encyclopedic dictionary composed by means of *lemmata* in alphabetical order. As a criterion we take two factors into consideration, the one being general and the other being specific. The general one is Proclus' philosophical system itself and the theoretical obligations posited to a researcher by its content in a compulsory way. The specific one is the particular content of the concepts we examine in one of our research projects. The topic within which the aim of our research is formulated is how we would construct the presuppositions throughout a logical classification of Proclus' concepts – based on his own principles – in order to establish and develop a theory about Henology and about Metaphysics. In order to fulfill such a theoretical purpose, we use the method of a somehow generic emanation. We examine, following the classification we select, the degree according to which each prior concept consists in the source of the one which is immediately next. And, reversely, also the degree according to which each posterior concept consists in the emanatory development of its prior one. We attempt to implement this method within the frame of one and the same concept, which, due to its multiple meanings, is classified under many theoretical units and each time receives, or bestows, a specific function of foundations and references during the construction of a scientific syllogism. Our research aim is to show that all the particular meanings of the concept we examine, belong to the same general unit and express its specifications. In other words, that together with itself they construct the relation «one - multitude», which reflects to a large extent what would be defined as a coherent and complete system. The concept we select is *ἐνωσις* (unity/union), which expresses the supreme form of coherence in the metaphysical world and the reciprocity which characterizes the entities contained within its frame. This is a concept which Proclus implements on all levels of this world, mainly in order to show that there are no gaps between the conditions which have an absolute identity with themselves and those which are characterized by distinctions and that the latter consist in the developments of the former into inferior ways of existence. Through the study of particular cases of presence of this concept, we will follow the way the Neoplatonist philosopher constructs the metaphysical world, with reference to many levels of contemplation, and formulates in its interior the terms for the production of the world of tangible experience. We would argue that the «unity/union» offers a secure way to comprehend some of the principles selected and implemented by the Head of the Academy, in order to show the structure of his own philosophical system and the more general theoretical aims he wished to realize. Thus, we include the passages where this concept is used into general categories and classify them in a way which depicts the levels of the thought of the Neoplatonist philosopher downwards, *i.e.* from the superior to the inferior, or from those which are more compulsory to the rest which emanate from them.

Christos TEREZIS - Natasa GKOZNTARI